

Yashil

IQTISODIYOT va TARAQQIYOT

Ijtimoiy, iqtisodiy, siyosiy, ilmiy, ommabop jurnal

10
2023

08.00.01 Iqtisodiyot nazariyasi
08.00.02 Makroiqtisodiyot
08.00.03 Sanoat iqtisodiyoti
08.00.04 Qishloq xo'jaligi iqtisodiyoti
08.00.05 Xizmat ko'rsatish tarmoqlari iqtisodiyoti
08.00.06 Ekonometrika va statistika
08.00.07 Moliya, pul muomalasi va kredit
08.00.08 Buxgalteriya hisobi, iqtisodiy tahlil va audit
08.00.09 Jahon iqtisodiyoti

08.00.10 Demografiya. Mehnat iqtisodiyoti
08.00.11 Marketing
08.00.12 Mintaqaviy iqtisodiyot
08.00.13 Menejment
08.00.14 Iqtisodiyotda axborot tizimlari va texnologiyalari
08.00.15 Tadbirkorlik va kichik biznes iqtisodiyoti
08.00.16 Raqamli iqtisodiyot va xalqaro raqamli integratsiya
08.00.17 Turizm va mehmonxona faoliyati

74-91 xalqaro daraja
ISSN: 2992-8982

Yashil

IQTISODIYOT va TARAQQIYOT

Ijtimoiy, iqtisodiy, siyosiy, ilmiy, ommabop jurnal

Bosh muharrir:

Sharipov Qo'ng'irotboy Avezimbetovich

Elektron nashr. 714 sahifa, 30-oktyabr, 2023-yil.

Bosh muharrir o'rinbosari:

Karimov Norboy G'aniyevich

Muharrir:

Qurbonov Sherzod Ismatillayevich

Tahrir hay'ati:

Rae Kvon Chung, Janubiy Koreya, TDIU faxriy professori, "Nobel" mukofoti laureati

Salimov Oqil Umrzoqovich, O'zbekiston fanlar akademiyasi akademigi

Abduraxmanov Kalandar Xodjayevich, O'zbekiston fanlar akademiyasi akademigi

Osman Mesten, Turkiya parlamenti a'zosi, Turkiya – O'zbekiston do'stlik jamiyati rahbari

Toshkulov Abduqodir Hamidovich, i.f.d., prof., TDU rektori

Buzrukxonov Sarvarxon Munavvarxonovich, i.f.d., O'zR Oliy ta'lim, fan va innovatsiyalar vaziri o'rinbosari

Sharipov Qo'ng'irotboy Avazimbetovich, t.f.d., prof., TDIU rektori

Oblamuradov Narzulla Naimovich, i.f.n., dotsent

Djumaniyazov Maqsud Allanzarovich, Qoraqalpog'iston Respublikasi Tabiat resurslari qo'mitasi raisi

Axmedov Durbek Kudratillayevich, i.f.d., prof., O'zR Oliy Majlisi qonunchilik palatasi deputati

Utayev Uktam Choriyevich, O'zR Bosh prokuraturasi boshqarma boshlig'i o'rinbosari

Ochilov Farxod, O'zR Bosh prokuraturasi iqtisodiy jinoyatlarga qarshi kurashish departamenti bo'limi boshlig'i

Eshov Mansur Po'latovich, i.f.d., prof., TDIU Akademik faoliyat bo'yicha prorektori

Xudoyqulov Sadirdin Karimovich, i.f.d., prof., TDIU YoMMMB birinchi prorektori

Abduraxmanova Gulnora Kalandarovna, i.f.d., prof., TDIU Ilmiy ishlar va innovatsiyalar bo'yicha prorektori

Kalonov Muxiddin Baxritdinovich, i.f.d., prof., "O'IRIAM" ilmiy tadqiqot markazi direktori – prorektor

Yuldashev Maqsud Abdullayevich, p.f.d., prof., TDIU Moliya-iqtisod ishlari bo'yicha prorektori

Karimov Norboy G'aniyevich, i.f.d., prof., TDIU huzuridagi PKQTMO tarmoq markazi direktori

Hakimov Nazar Hakimovich, f.f.d. TDIU profesor

Yuldashev Mutallib Ibragimovich, i.f.d., TMI professori

Samadov Asqarjon Nishonovich, i.f.n., TDIU Marketing kafedrasida professori

Slizovskiy Dimitriy Yegorovich, t.f.d., Rossiya xalqlar do'stligi universiteti professori

Mustafakulov Sherzod Igamberdiyevich, i.f.d., prof., Xalqaro "Nordik" universiteti rektori

Aliyev Bekdavlat Aliyevich, f.f.d., TDIU professori

Po'latov Baxtiyor Alimovich, t.f.d., prof., Atrof-muhit va tabiatni muhofaza qilish texnologiyalari ilmiy-tadqiqot instituti

Axmedov Javohir Jamolovich, i.f.f.d., "El-yurt umidi" jamg'armasi ijrochi direktori o'rinbosari

Isakov Janabay Yakubbayevich, i.f.d., TDIU professori

Musyeva Shoira Azimovna SamDu IS instituti professori

Toxirov Jaloliddin Ochil o'g'li, t.f.f.d., Toshkent arxitektura-qurilish universiteti katta o'qituvchisi

Kamilova Iroda Xusniddinovna, i.f.f.d., TDIU dotsenti

Nosirova Nargiza Jamoliddin qizi, i.f.f.d., TDIU dotsenti

Sevil Piriyeva Karaman, PhD, Turkiya Anqara universiteti doktoranti

Yaxshiboyeva Laylo Abdisattorovna, TDIU katta o'qituvchisi

Rustamov Ilhomiddin, f.f.n., Farg'ona davlat universiteti dotsenti

Nomozova Qumri isoyevna Geologiya fanlari universiteti "Iqtisodiy geologiya" kafedrasida dotsenti

Mirzaliyev Sanjar Maxamatjon o'g'li, TDIU Ilmiy tadqiqotlar va innovatsiyalar departamenti rahbari

Babayeva Zuhra Yuldashevna, TDIU huzuridagi PKQTUMOTMXHB mutaxassis

Ekspertlar kengashi:

Hakimov Ziyodulla Ahmadovich, i.f.d, TDIU dotsenti

Tuxtabayev Jamshid Sharafetdinovich, i.f.f.d, TDIU dotsenti

Imomqulov To'liq Burxonovich, i.f.f.d, TDIU dotsenti

Muassis: "Ma'rifat-print-media" MChJ

Hamkorlarimiz: Toshkent davlat iqtisodiyot universiteti, O'zR Tabiat resurslari vazirligi, O'zR Bosh prokuraturasi huzuridagi IJQK departamenti.

MUNDARIJA

Qishloq xo'jaligida innovatsion xizmatlar infratuzilmasini rivojlantirishning nazariy asoslari.....	8
Sharipov Kongratbay Avezimbetovich , professor, Zaynutdinova Umida Djalalovna , dotsent	
O'zbekiston-Turkiya do'stligi azaliy qadryatlarimiz zaminida yashab kelmoqda.....	13
O'sman Mesten , Turkiya parlamenti a'zosi, Turkiya-O'zbekiston do'stlik jamiyati rahbari	
O'zbekistonda turizm sohasining rivojlanishini davlat tomonidan	
qo'llab-quvvatlash mexanizmini takomillashtirish.....	15
Akkulov Abdulaziz Uralboyevich , mustaqil tadqiqotchi	
O'zbekiston Respublikasini "Yashil" iqtisodiyotga o'tish istiqbollari. Muammolar va yechimlar.....	19
Mirzayev Bexruz Abdulla o'g'li , doktorant	
Mamlakat iqtisodiyotini rivojlantirishda "Yashil" iqtisodiyotning o'rni.....	26
Sevara Yaxshimuratova Rustam qizi , assistent-o'qituvchi	
Sanoat barqarorligini ta'minlashda yashil energetikaning o'ziga xos xususiyatlari.....	29
Kadirov Abdumalik Matkarimovich	
Republikamizda "yashil iqtisodiyot"ni shakllantirishda agroxizmatlarni	
rivojlantirishning asosiy yo'nalishlari.....	36
Mirzayev Q. J. , i.f.d., professor; Jonuzokov M. K. , assistent o'qituvchi	
"Yashil" obligatsiyalarni muomalaga chiqarishning nazariy va amaliy jihatlari.....	40
E. I. Nosirov , i.f.n., dotsent	
Turizm sohasidagi loyihalarni kreditlash amaliyotini takomillashtirish.....	46
Matkabulova Dilorom Xalilullayevna , PhD	
Koreya Respublikasida yashil (eko) turizmning rivojlanish yo'nalishlari va muammolari.....	51
Islomova Dilrabo Salomovna , kafedra assistenti	
Moliyaviy menejment tizimini transformatsiyalashda raqamli marketing	
samaradorligini baholashning nazariy yondashuvlari.....	55
Sobirjonov Sanjar Sobirjonovich , PhD, dotsent	
Samarqand viloyati ekologik turizm salohiyatidan samarali	
foydalanish asosida ekoturizm klasterlarini shakllantirish.....	62
Abduraxmanova Aqida Fayzulla qizi , i.f.b.f.d.; Axrоров Farxod Baxriddinovich , i. f. n.; Xo'jamov Bobur , tadqiqotchi	
Ichki turizmni rivojlantirishda davlatning o'rni.....	68
Dehqonov Burxon Rustamovich , tayanch doktorant	
O'zbekistonda turizm sohasini rivojlanishiga global trendlarning ta'siri.....	72
Eshtayev Alisher Abdug'aniyevich , i.f.d., professor	
Assessment of the Current State of the Market and Procedure For Lending	
to Subjects of Tourism Services of the Republic of Uzbekistan.....	79
Karimova Aziza Maxomadrizoyevna , PhD, docent; Maqsudov Orif Shakirovich , assistant	
Islomiy moliya instrumentlari (muzoraba va mushoraka) va ularni tijorat banklarida qo'llash.....	84
Madraximova Gulasal , dotsent; Safarova Nasiba , magistrant	
Mamlakatimizda "Yashil" iqtisodiyot asosida barqaror rivojlanishni ta'minlashning o'ziga xos jihatlari.....	90
Mustafaqulov Yangiboy Bo'riqulovich , Todjimamatova Mashhura Erkinovna ;	
Nurmatova Hilola A'zamovna ; Berdieva Aziza G'anisher qizi ; Egamberdieva Oydin Abror qizi	
Ways to Improve the Green Recovery in Uzbekistan by Investment and Trade.....	97
Nurbek Khalimjonov , assistant	
Evaluating the Path Towards Sustainable Tourism Development in the Republic of Uzbekistan.....	102
Khusniddin Egamnazarov	
Nexus Between Climate Change and Energy Consumption in Uzbekistan: A Time Series Analysis.....	106
Sarvar Mamasoliyev ; Shodiyor Toxirov	
O'zbekistonda mice turizmini barqaror rivojlanishida qulay infratuzilma.....	112
Xalimova F. N. , katta o'qituvchi	
Ichki turizmni rivojlantirishning ilg'or xorijiy tajribasi va uni	
O'zbekistonda qo'llashning iqtisodiy afzalliklari.....	115
Matkarimov Jahongir Shamuratovich , mustaqil tadqiqotchi	
Agroturizmni rivojlantirish orqali hududlarning barqaror rivojlantirish imkoniyatlari.....	122
Jo'rayeva Nargiza Abduvohidovna , kafedra dotsenti	
Turizm sektorida milliy hunarmandchilik mahsulotlarining rivojlanishining o'ziga xos xususiyatlari.....	126
Xushnazarova Maxzuna Gulamdjanovna , kafedra assistenti	
Роль религиозного туризма в экономике Узбекистана.....	132
Рахимова Дилфуза Мирзакасимовна , преподаватель	
Turistik sanoatining investitsion jozibadorligini boshqarish va samaradorligini baholash.....	139
Sa'dullayeva Gulnoza Sodiq qizi , PhD	

Turizmga innovatsiyon texnologiyalarni joriy qilish shart sharoitlari	144
Po'latov Ma'murjon Murodjon o'g'li , doktorant	
O'zbekistonning "yashil iqtisodiy strategiyasi" va uni amalga oshirishning asosiy yo'nalishlari	147
Bekmirzayev Mirzoxid Adashaliyevich , dotsent	
An Analysis of the Structure of Trade Between China and Uzbekistan	150
Cao Gang , PhD Candidate	
"Daka-Tex" MCHJ XKning marketing faolyatining takomillashtirish.....	160
Musyeva Shoirazimovna , kafedra professori	
Mamalakat iqtisodiy xavfsizligini ta'minlashda oziq-ovqat xavfsizligining o'rni.....	164
Ibragimov G'ayrat Ablalulovich , PhD; Shukurova Nilufar Qahramonova , tadqiqotchi;	
Umirov Islombek Furkatovich , tadqiqotchi; Tojiqulov Samandar Orufjon o'g'li , tadqiqotchi	
MDH davlatlarida chorva va parandachilik o'sish dinamikasi	169
Abidov Abdujabbor Abduxamidovich , t. f.n., dotsent	
Tijorat banklarida foiz stavkaning likvidlikka ta'siri	179
Berdiyarov Baxriddin Tavasharovich , iqtisodiyot fanlari doktori, professor	
O'zbekiston moliya bozorini jahon moliya bozoriga integratsiyalashuvining dolzarb masalalari	186
Burxanov Aktram Usmanovich , i.f.d., prof.; Xudoyqulov Xurshid Xurramovich , i.f.d., prof.	
O'zbekiston Respublikasining Jahon savdo tashkilotiga a'zo bo'lishiga oid	191
Ruzibayev Jahongir Nodirovich	
O'zbekistonda ikkilamchi qimmatli qog'ozlar bozori hozirgi holati tahlili.....	194
Ro'ziqulov Abdimo'min Qussam o'g'li , mustaqil izlanuvchi	
Raqamli texnologiyalar orkali turizm industriyasini rivojlantirish usullari	200
R. P. Zarikeyev , mustaqil doktorant	
Korxona iqtisodiy xavfsizligini ta'minlashda inson resurslaridan foydalanish amaliyoti	206
Abdualimov Ashraf Qurbonaliyevich , doktorant	
Oliy ta'lim muassasalarida to'lov-kontrakt shakli mablag'lari bo'yicha xarajatlar	
va ular hisobining amaldagi holati	211
Abdujalilova Dilnoz Abdusattorovna , doktorant	
O'zbekistonda oziq-ovqat bozori nazariy tahlili.....	216
Abduraxmanova Zuxra Toxir qizi , doktorant	
Sug'urta munosabatlarini takomillashtirishning istiqbollari	221
Abduturapova Dildora Farxodjon qizi , doktorant	
Functions of Management in Education and Its Significance	231
Akhatova Shakhnoza Akram kizi , teacher	
Qishloq xo'jaligi korxonalarini moliyalashtirishni yangicha	
usullarini o'rganishning ayrim dolzarb masalalari	235
Ametov Quvondik Mamatjanovich , mustaqil izlanuvchi	
Yog'-moy sanoati korxonalari kapitali rentabelligini oshirish yo'nalishlari.....	238
Amirzoda Hamrayev , katta o'qituvchi	
Banklararo to'lov tizimini raqamli iqtisodiyotdagi rolini oshirish choralari	244
Amonov Alisher , o'qituvchi	
Baholash faoliyatini raqamlashtirish istiqbollari.....	248
Bobirjon Aktamov , katta o'qituvchi	
Marketing xizmati samaradorligini baholashda PEST tahlil usulining ahamiyati va qo'llash imkoniyatlari	253
Boyjigitov Sanjarbek Komiljon o'g'li , katta o'qituvchi	
Moliyaviy hisobotning xalqaro standartlarining vujudga kelish zarurati, umumiy hisobotlarining tuzilishi	
va O'zbekistonning MHXSga o'tishida vujudga keladigan muammolar va ularni bartaraf etishning istiqbolli	
yo'nalishlari	259
Djurayeva Iroda Bahrom qizi , doktorant, o'qituvchi	
Samaradorlikni korxona iqtisodiyotida tutgan o'rni	265
Fayziyeva Nilufar Shuxrat qizi , PhD, katta o'qituvchi	
Avtomobil transporti korxonalarida amortizatsiya xarajatlari va uning hisobini takomillashtirish masalalari...	269
G'anibayev Ilxomjon Shokiraliyevich , doktorant	
Turistlar statistik hisobini olib borish bo'yicha xalqaro standartlar va tajribalar tahlili	275
Jumanova Zilola To'ychiyevna , doktorant	
Tijorat banklari ipotekali kreditlarining qaytuvchanlik holatini barqarorlashtirish choralari	280
Jumayev Muzaffar Mahmud o'g'li , kafedra o'qituvchisi	
Raqamli iqtisodiyot sharoitida soliqlar va boshqa majburiy to'lovlarni	
amalga oshirishda raqamli texnologiyalardan foydalanish.....	284
M. Samiyeva , kafedra assisenti	
Assessment of the Economic Effectiveness of the Railway Transport System	288
Mannonov Shahrulmirza Abdurashidovich , independent researcher	
O'zbekistonda mikromoliya tashkilotlarining iqtisodiy faoliyat samaradorligini oshirish yo'llari.....	294
Nazarova Muslima Nazarovna , PhD, i.f.f.d., katta o'qituvchi	

Mamlakatimizda xizmat ko'rsatish sohasini rivojlanishining o'ziga xos xususiyatlari.....	301
Odilov Dilshodjon Tulqinovich	
O'zbekistonda paxtachilik majmuasining iqtisodiy samaradorligini oshirish	307
Xoliqov Tolibjon Luptullaevich , kafedra assistenti	
Ta'lim tizimi boshqaruvida "time menejmenti" texnologiyalarini qo'llash.....	311
Radjabova Gavxar Umarovna , kafedra dotsenti	
Improving Trade Effectiveness Through Merchandising: Theory and Practice	316
Ravshan Aliyevich Allayorov , Associate Professor	
An'anaviy moliya tizimidagi yangi yondashuv va yechimlar	319
Abrorov Sirojiddin , PhD; Bunyod Usmonov , PhD	
Ijtimoiy fondlar va maqsadli jamg'armalar faoliyatini takomillashtirish.....	325
Samiyeva Gulnoza Toxirovna , PhD, i.f.f.d.	
Tikuv-trikotaj korxonalarining brend jozibadorligini marketing strategiyalari asosida oshirish.....	332
Sh. Sh. Ziyayeva , katta o'qituvchi	
Surxondaryo mintaqasining ekoturizm salohiyati nuqtayi nazaridan baholash	337
Soatov Yusuf Xo'jayor o'g'li , mustaqil tadqiqotchi	
Совершенствование учета неиспользованных основных средств в Республике Узбекистан.....	340
Усманов Фаррух Обитжонович , научный сотрудник кафедры	
An'anaviy moliya tizimining metodologik muammolari, shuningdek moliya tizimida yuz beruvchi inqirozlar va ziddiyatli vaziyatlarning yuzaga kelish sabablari	348
Xabibullayev Dadajon Ro'ziboyevich , stajor tadqiqotchi	
Dehqon xo'jaliklarida mahsulot yetishtirish samaradorligini oshirishda tomorqa xizmati klasterlarini takomillashtirish	355
Xamrayeva Sayyora Nasimovna , kafedra professori; Ochilova Nargiza Akramovna , doktorant	
Transport xizmatlari bozorida marketing faoliyatini mexanizmlarini rivojlanishining asosiy tamoyillari	360
Nosirov Javlonbek Jamoliddin o'g'li , doktorant; Raxmatov Ziyodullo Nosirovich , dotsent	
BMT Barqaror rivojlanish maqsadlari doirasida kambag'allikni qisqartirish va oziq-ovqat xavfsizligini mustahkamlash masalalari.....	363
Yusupov M. S. , PhD	
Мировые финансовые центры точки роста экономики	369
Абдуллаев Анвар Фархадович , PhD., доцент кафедры	
XX asr jadid ma'rifatparvarlari Abdurahmon Toshkandiy va Abdulla Avloniy ijtimoiy qarashlaridagi umumiylik va xususiylik	375
Abrorxon Asatulloev Asatulloevich , PhD	
Математическое обоснование вычисления моды и медианы в статистике.....	379
Бердикулова Ирода Райимкуловна , старший преподаватель; Усманов Шахзод Шохрухович , студент	
Yirik soliq to'lovchi korxonalar faoliyatini rag'batlantirishda soliq ma'murchiligining istiqbollari.....	390
G'aniyev Shaxriddin Vohidovich , i. f. d., Saipnazarov Sherbek Shaylavbekovich , PhD	
Sog'lomlashtirish turizmi klasterlari faoliyatida innovatsion faoliyatni boshqarishning kross-innovatsiyalar asosidagi modeli	395
G'ofurov Azizbek Umarjonovich , mustaqil tadqiqotchi	
Tijorat banklari faoliyatidagi kredit risklarini boshqarishni takomillashtirish yullari.....	400
J. Y. Isakov , i.f.d, professor	
Mehnat bozorining raqamlashgan iqtisodiyotdagi statistik masalalari.....	405
A. Abduvohidov , i. f.d., professor	
Davlat oliy ta'lim tashkilotlarida xarajatlar hisobini yuritish.....	407
Karayev Payzillaxon Yusufxonovich , PhD	
Актуальная ситуация в сегменте теневой экономики в Республике Узбекистан.....	412
Кошанов Абдимурат , независимый исследователь	
O'zbekistonda moliyaviy hisob va hisobotni MHXSlariga transformatsiya qilishda asosiy vositalar hisobini tashkil etish masalalari	416
Qurbonova Shaxrinoz , doktorant	
Erkin iktisodiy hududlarda investitsion faollikni oshirish masalalari.....	420
Qilicheva Kamola Muzaffarovna , mustaqil tadqiqotchi	
Mahalliy byudjetlar xarajatlari ijrosining samaradorligini oshirish masalalari (Jizzax viloyati misolida).....	425
Mamayusupov Omonulla Mamatqulovich , erkin izlanuvchi	
Sug'urtada assistans xizmatlarini takomillashtirish	433
Maxmudov A. M.	
Цифровизация бухгалтерского учета.....	439
Мирсодикова Дилобар Дилшод кизи , самостоятельный соискатель	
Maktabgacha ta'lim tashkilotlari faoliyatini rivojlantirishning moliyaviy mexanizmini takomillashtirish.....	445
Nasurova Kamola Ravshanovna , PhD	
Повышение эффективности депозитной политики в коммерческих банках.....	451
Нуриллаев Рахмат Ярашевич , к.с.х.н., доцент; Нуриллаев Шердил Жамолiddin угли , магистр	

Hufiyona iqtisodiyotni qisqartirish orqali mamlakat iqtisodiyotini rivojlantirish mexanizmlari.....	456
Pardayev Ilhomjon G'ulom o'g'li	
Uy-joy fondi boshqaruvini samarali tashkil etish	460
Berdiyeva Dilfuza Axatovna , PhD, dotsent	
Экономика знаний как высший ступень развития инновационной экономики	466
Хасанхонова Нодира Исаметдиновна , PhD	
Kichik biznes subyektlarini samarali investitsiyalashning ilg'or xorijiy davlatlar tajribasi.....	471
Ruziyeva Dilobar Isomjonovna , iqtisod fanlari nomzodi	
Davlat-xususiy loyihalarining mazmun-mohiyati, ilmiy-nazariy asoslari	481
Suleymanov Farrux Raximjonovich , mustaqil izlanuvchi	
Комплексный анализ хозяйственно-экономической деятельности и устойчивости АО "Узавтосаноат"	487
Туйчиев Комилжон Лазизович , доцент кафедры	
Экономическая сущность и важность повышения эффективности	
производства каракулеводческой продукции.....	493
Тулкин Хайтмуродович Фармонов , профессор; Нуриллаев Жамолiddин Ярашевич , докторант	
O'zbekistonda tijorat banklari emission operatsiyalarining dolzarb masalalari	499
O'ktamova Nozima Narzulla qizi , PhD, kafedra dotsenti	
Инновационные методы энергосбережения как способ повышения	
конкурентоспособности предприятия	503
Хамдамова Гавхар Абсаматовна , к.э.н., профессор	
Hudud sug'oriladigan yerlarida suv resurslaridan foydalanish holati tahlili	508
Shoxujayeva Zebo Safoyevna , i. f.n., professor, katta ilmiy xodim	
Hududlarning moliyaviy-investitsion salohiyatini oshirishning nazariy va amaliy jihatlarini	513
Xamidova Faridaxon Abdulkarim qizi , kafedra dotsenti i.f.d.	
Kichik biznes va xususiy tadbirkorlikda xodimlar faoliyatining axborot tizimlarini samarali tashkil qilish.....	521
Yuldashev Furqat Nurilloevich , doktorant	
O'zbekistonda raqamli iqtisodiyoti sharoitida elektron biznesni rivojlantirish yo'llari	524
Boboqulov Sanjar Baxronkulovich , PhD; Akramov G'ayrat Otabek o'g'li , talaba	
An Analysis of Green Taxation and Its Effect on Economic Growth	530
Fayzieva Nargiza Rabimovna , PhD	
Kichik biznes va tadbirkorlikni rivojlantirishning nazariy jihatlarini	537
Qurbonov Jasurbek Pozilovich , kafedra dotsenti	
Raqamli iqtisodiyot sharoitida turizm industriyasining rivojlanishi va istiqboli	540
Abdulxakimov Zuxrali Tursunaliyevich , PhD, kafedra dotsenti	
O'zbekistonda energetika korxonalari faoliyatida korporativ	
boshqaruvining baholash usullarini tahlili.....	544
Abduraxmonova Zarina Muysinjonovna , mustaqil tadqiqotchi	
O'rta Osiyo davlatlarida rekreatsiya turizmi.....	548
Shaymanova Nigora Yusupovna , doktorant	
Korxona investitsiyalari xususidagi ilmiy-nazariy yondashuvlar va qarashlar evolyutsiyasi.....	552
Eshqo'ziyev Oxunjon Oybek o'g'li , doktorant	
O'zbekiston sanoatining rivojlanish tendensiyalari, muammo va yechimlari.....	559
Shavqiyev Erkin , i. f. n.	
"Yashil iqtisodiyot"ga o'tish zaruriyati, dastaklari va uning o'ziga xos tamoyillari	565
Berdiyev Baxtiyor Sodiqovich , kafedra dotsenti	
Innovatsion faoliyatni rivojlantiruvchi omillar va ulardan samarali foydalanish yo'nalishlari	571
Ashurov Maxammadjon Sotvoldiyevich , i.f.n., kafedra dotsenti	
Ijtimoiy tarmoqlar analitikasi.....	576
S. Qulmatova , PhD, dotsent	
Analysing the Functioning of Enterprise Management in the Context of Institutional Reforms	581
Kurpayanidi Konstantin Ivanovich , Professor	
Qishloq xo'jaligi ishlab chiqarishi samaradorligini baholash	586
Ruxsatova Rushana O'ktamovna , erkin tadqiqotchi	
Soliq tushumlarini prognozlashtirish modellarini qurishning klassik va intellektual usullari	593
Narmanov Ulug'bek Abdugapparovich , PhD; Maqsudov Azamat Maqsud o'g'li	
Kompaniyani samarali boshqarishda marketingning o'рни va uning tamoyillarini qo'llash istiqbollari.....	598
Usmonova Dilfuza Ilhomovna , kafedra dotsenti	
Экономическая безопасность и факторы влияющие на неё.....	602
Абдишукуров Шерзод Шавкат угли , научный сотрудник	
Oliy ta'lim muassasalarining moliyaviy manbalari bo'yicha xarajatlar hisobi va uni takomillashtirish.....	608
Artikov Kurbonazar Amonovich , mustaqil ilmiy tadqiqotchi	
Innovatsion iqtisodiyot sharoitida inson kapitaliga yo'naltirilgan investitsiyalarning ahamiyati.....	614
Asamxodjaeva Shoira Shukurullaevna , katta o'qituvchi	

Перспективы развития инноваций и роль стартапов: зарубежный опыт, проблемы и решения.....	618
Ачилова Ширин Шавкат кизи , старший преподаватель	
Tijorat banklari tomonidan jismoniy shaxslarni kreditlashda garov ta'minotini takomillashtirish	622
Bazarova Nigora Ravshanovna , kafedra dotsenti	
Sug'urta tashkilotlari investitsiya faoliyatini boshqarish masalalari	627
Kenjayev Ilhom G'iyozovich , iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD)	
Organizational Factors Influencing Leadership Styles and Procurement Outcomes	632
Saidakhmedov Islomjon Uligbekovich , Scientific researcher	
Tijorat banklari faoliyati samaradorligini oshirishda raqamli texnologiyalardan foydalanish yo'llari	637
Mirpulatova Luiza Mansurovna , doktorant	
Tijorat banklarining tadbirkorlik subyektlarini kreditlash metodologiyasining ekonometrik tahlillari.....	642
Norov Akmal Ruzimamatovich , DSc, kafedra professori	
Tijorat banklarida kreditlash amaliyotini takomillashtirish yo'llari	649
Norova Nozima Nabiyeвна , katta o'qituvchi	
Hufiyona iqtisodiyotni qisqartirish orqali mamlakat iqtisodiyotini rivojlantirish mexanizmlari	657
Pardayev Ilhomjon G'ulom o'g'li	
Jahondagi kuzatilayotgan globallashuv va tabiatdagi o'zgarishlar oqibatida kelib chiqayotgan turli xatarlardan himoya qilishda sug'urta tashkilotlari oldida turgan vazifalar ("O'zbekinvest" EISK AJ misolida).....	661
Sayfullo Mirzoyev	
International Experiences on Restoration of Financial Stability Through Indicators in Commercial Banking Sector	666
Solijonova Muxlisa Azamatovna	
Pensiya yoshining pensiya ta'minoti tizimiga ta'siri.....	668
Tursunov Jaxongir Pulatovich , DSc	
Mamlakat iqtisodiyotini islom moliya instrumentlari orqali rivojlantirish istiqbollari.....	673
Xalikov Ulug'bek Rustamovich , PhD	
Sug'urta kompaniyalari va tijorat banklari integratsiyalashuv jarayonini zarurligi va ahamiyati.....	678
Xudoyberdiyeva Sadoqat Abdumannonova , mustaqil izlanuvchisi	
Qishloq xo'jaligi korxonalarini davlat tomonidan qo'llab quvvatlashning innovatsion menejment tamoyillari... 683	
Shaniyazova Zamira Oralbayevna , PhD	
Тенденции развития жилищного строительства.....	688
Алиева Зилола Маматвалиевна , доцент кафедры	
Tadbirkorlik subyektlarini moliyalashtirishning innovatsion usullari.....	692
Shakirova Nigora Axralovna , kafedra dotsenti v.b.	
Nodavlat notijorat tashkilotlari mablag'larining shakllanishi va nazorat qilinishi.....	698
Xusanov Nishonboy Abdusattarovich , filologiya fanlari doktori, professor	
Спиртные напитки - вред здоровью	702
Кариева Халима Икромжоновна , старший преподаватель кафедры	
Importance of Social Infrastructure Development in Rural Areas	706
Munisa Alimova	
Davlat xizmatida agile loyiha boshqaruvi texnologiyasidan foydalanish	709
Isaqova Zebo Murodovna , f.f.n. (PhD), tadqiqotchi	

TADBIRKORLIK SUBYEKTLARINI MOLIYALASHTIRISHNING INNOVATSION USULLARI

Shakirova Nigora Axralovna

Toshkent moliya instituti “Statistika va ekonometrika” kafedrası
dotsent v.b.

Annotatsiya: Ushbu maqolada mamlakatimizda tadbirkorlik subyektlarini moliyalashtirishning zamonaviy usullari yoritilgan. Shuningdek, maqolada tadbirkorlik subyektlarini moliyalashtirishning yangi innovatsion usullarini joriy etishning dolzarbligi va zarurati turli rivojlangan davlatlar misolida o'rganilgan.

Kalit so'zlar: tadbirkorlik, tadbirkorlik subyektlari, moliyalashtirish manbalari, faktoring, korxona risklari.

Abstract: This article discusses modern methods of financing economic entities in our country. The article also examines the relevance and necessity of introducing new methods of innovation for financing economic entities on the example of various developed countries.

Key words: Business, entrepreneurship, financing sources, factoring, business risks.

Аннотация: В данной статье рассматриваются современные методы финансирования хозяйствующих субъектов в нашей стране. Также в статье исследуется актуальность и необходимость внедрения новых методов инноваций для финансирования хозяйствующих субъектов на примере различных развитых стран.

Ключевые слова: предпринимательство, хозяйствующие субъекты, источники финансирования, факторинг, предпринимательские риски.

KIRISH

So'nggi yillarda xalqaro maydonda bo'layotgan o'zgarishlar dunyo iqtisodiyotiga, shu jumladan, milliy iqtisodiyotimizga ham katta ta'sir o'tkazmoqda.

Globalashgan turli ziddiyatlar tufayli logistika va mahsulot yetkazib berish zanjirining uzilgani, hamkor mamlakatlar valyutasining qadrsizlangani, dunyo miqyosida inflyatsiya darajasi yuqori bo'lib qolayotgani oqibatida moliyaviy resurslarning qimmatlashgani kabi omillar o'z ta'sirini tadbirkorlarning moliyaviy ahvoriga ta'sir etmoqda.

Jahon bozorida yuz berayotgan iqtisodiy o'zgarishlarga qaramasdan, respublikamizda tadbirkorlik subyektlarini davlat tomonidan qo'llab-quvvatlashga ustuvor ahamiyat berilmoqda.

Mazkur maqolada tadbirkorlik subyektlarini moliyalashtirish borasidagi dolzarb muammolar aniqlanadi va ularni hal qilishga qaratilgan ilmiy takliflar ishlab chiqiladi.

Tadqiqotning obyekti sifatida tijorat banklarining tadbirkorlik subyektlarini kreditlash amaliyoti ko'rib chiqiladi.

Yurtimiz hududlarida istiqbolli ustuvor tarmoqlarini shakllantirish bilan, kelgusida mulkni davlat tasarrufidan chiqarish va xususiyashtirish, yakkahokimlikka qarshi tadbirlarni amalga oshirish, raqobat muhitini vujudga keltirish va pirovard natijada eng asosiysi, tadbirkorlikni kengaytirish hisobiga aholini ish bilan bandligini shakllantirish bilan uzviy bog'liq turli tadbirkorlik shakllarining moliyalashtirish manbalari tarkibi va rivojlanish asoslarini o'rganish muhimdir.

MAVZUGA OID ADABIYOTLAR TAXLILI

F. Allen va D. Geyl kichik va o'rta biznes subyektlari faoliyatini moliyalashtirishning ikki tizimi – banklar faoliyatiga asoslangan tizim va moliya bozorlariga asoslangan tizimning mavjudligini e'tirof etishadi va bunda birinchi tizimning nisbatan muhim ahamiyat kasb etishini ta'kidlashadi (Allen va Geyl, 2000) ^[5].

Nobel mukofotining sohibi, M. Yunusning xulosasiga ko'ra, endi ish boshlayotgan tadbirkorlik subyektlarini kreditlashda asosiy e'tibor kreditlashning ijtimoiy samarasiga qaratilishi kerak. Tadbirkorlik subyektlarining

moliyaviy imkoniyatlari kengaygandan so'ng, ular bozor stavkalarida beriladigan kreditlarga bo'lgan talabning oshishiga sababchi bo'lishadi (Yunus, 2010) ^[6].

Shanel-Reyno va Bluaning (2001) xulosasiga ko'ra, kichik va o'rta korxonalarning yirik korxonalar bilan aloqalarini yaxshi yo'lga qo'yilishi ularning tijorat banklari kreditlaridan foydalanish imkoniyatini oshiradi. Chunki, yirik korxonalar kichik va o'rta korxonalar bilan ishbilarmonlik munosabatlariga kirishishdan oldin ularning bozor talablariga javob bera olishini tahlil qiladi. Shuningdek, yirik korxona hamkori bo'lgan kichik va o'rta korxonalarning holatini doimiy ravishda nazorat qiladi.

Rossiyalik iqtisodiyot fanlari nomzodi Rodina T. E. fikriga ko'ra, rivojlanayotgan mamlakatlarda kichik va o'rta biznesning ulushi o'rtacha 33 foizni tashkil etadi. Rossiyada esa ularning ulushi YalMning beshdan bir qismini egallaydi ^[4]. Mamlakatimizda tadbirkorlik muhitining yaxshilanib borayotganligi sababli O'zbekistonda 2022-yilning yanvar-dekabr oylari davomida tadbirkorlik subyektlarining yalpi ichki mahsulotdagi ulushi 51,8 foizni tashkil etdi ^[12].

O'zbekistonda aholi tadbirkorligini oshirish masalalari va chora- tadbirlar bir qator qonun hujjatlarida: O'zbekiston Respublikasi Prezidentining "Hududlarda aholini tadbirkorlikka keng jalb qilish va oilaviy tadbirkorlikni rivojlantirishga doir qo'shimcha chora-tadbirlar to'g'risida"gi ^[10, 11], "Hunarmandchilikni yanada rivojlantirish va hunarmandlarni qo'llab-quvvatlash bo'yicha qo'shimcha chora-tadbirlar to'g'risida"gi ^[10, 11], "Har bir oila – tadbirkor" dasturini amalga oshirish to'g'risida"gi ^[10, 11], "Aholi bandligini ta'minlash borasidagi ishlarni takomillashtirish va samaradorligini oshirish chora-tadbirlari to'g'risida"gi ^[10, 11], "Oilaviy tadbirkorlikni rivojlantirish davlat dasturlari doirasida amalga oshirilayotgan loyihalarni kreditlash tartibini takomillashtirishning qo'shimcha chora-tadbirlari to'g'risida"gi Qarorlari ^[10, 11], "2017-2021-yillarda O'zbekiston Respublikasini rivojlantirishning beshta ustuvor yo'nalishi bo'yicha Harakatlar Strategiyasini "Ilm, ma'rifat va raqamli iqtisodiyotni rivojlantirish yili"da amalga oshirishga oid Davlat dasturi to'g'risida"gi Farmoni ^[10, 11] bilan mustahkamlandi.

Fikrimizcha, iqtisodchi olimlarning tadbirkorlik subyektlari faoliyatini moliyalashtirishni takomillashtirishga qaratilgan xulosalari, taklifi va tavsiyalarini respublikamiz amaliyotida qo'llash imkoniyatlarini asoslab berish muhim ilmiy-amaliy ahamiyat kasb etadi.

TADQIQOT METODOLOGIYASI

Maqolada banklar tomonidan tadbirkorlik subyektlariga berilgan kreditlar va mikrokreditlar alohida guruhlariga ajratilgani holda, iqtisodchi olimlarning mavzuga oid ilmiy-nazariy qarashlari qiyosiy tahlil qilingan.

Tadqiqot jarayonida tadbirkorlik subyektlarini moliyalashtirish shakllari qiyosiy va tanqidiy tahlil qilingan va moliyalashtirish manbalari va olinadigan daromadlarning real qiymatini milliy valyutaning devalvatsiyasi ta'sirida pasayishiga alohida e'tibor qaratilgan. Tahlil jarayonida ma'lumotlarni statistik guruhlash, qiyosiy va trendli tahlil usullaridan foydalanilgan.

Mamlakatimizda tadbirkorlikni rivojlantirishda davlat moliyaviy resurslaridan foydalanishni takomillashtirish tadqiqotini amalga oshirishda asosan tizimli tahlil, ilmiy abstraksiyalash, statistik guruhlash, va taqqoslash kabi ilmiy tadqiqot usullaridan foydalanildi.

TAXLIL VA NATIJALAR

O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2023-yil avgust oyida mamlakatimiz tadbirkorlari bilan "Tadbirkorlik rivojini yanada yuksak bosqichga ko'tarish – ustuvor vazifamizdir" formatida o'tkazgan ochiq muloqotida so'zlagan nutqlarida "Erishayotgan yutuqlarimizga erishishda katta hissa qo'shib kelayotgan, yangi g'oyalar tashabbuskori bo'lgan kichik tadbirkorlarimiz, iqtisodiyotimiz lokomotiviga aylangan o'rta biznes vakillari, minglab ish o'rinlari yaratib, odamlarimizni daromadli qilayotgan yirik korxonalar rahbarlari, bozorlarimizga baraka olib kirayotgan klaster, fermer va dehqonlarimiz" – ekanligi alohida qayd etib o'tilgan.

Aholini tadbirkorlikka jalb qilish tizimini takomillashtirish, va tadbirkorlikni rivojlantirish bo'yicha amalga oshirilayotgan islohotlarni izchil davom ettirish maqsadida, O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2022-yil 9-iyundagi "Tadbirkorlik faoliyatini qo'llab-quvvatlash davlat jamg'armasi faoliyatini yanada takomillashtirishga doir qo'shimcha chora-tadbirlar to'g'risida"gi PF-150-sonli Farmoni qabul qilindi.

Ushbu farmonga muvofiq, quyidagilar tadbirkorlik faoliyatini qo'llab-quvvatlash davlat jamg'armasi faoliyatining kichik tadbirkorlik subyektlarini qo'llab-quvvatlash borasidagi asosiy yo'nalishlari bo'lib hisoblanadi:

- tadbirkorlik subyektlarini moliyaviy qo'llab-quvvatlash orqali joylarda tadbirkorlik va ishbilarmonlik muhitini yaxshilash bo'yicha sa'y-harakatlarni davom ettirish;
- eksport qiluvchi tadbirkorlik subyektlarini qo'llab-quvvatlash orqali respublikada eksport hajmini oshirishga ko'maklashish;
- tadbirkorlikni rivojlantirish orqali yangi ish o'rinlarini yaratish imkonini beradigan davlat, tarmoq va hududiy dasturlarni amalga oshirishda faol ishtirok etish;

- mamlakatda kichik tadbirkorlikni rivojlantirishga qaratilgan dasturlarni amalga oshirish, jumladan hududlarda iqtisodiy o'sish va yangi ish o'rinlarini yaratishda muhim drayver sohalarni rivojlantirish borasida moliyaviy ko'maklashish;
- tijorat banklarining kreditlari orqali ijtimoiy-iqtisodiy jihatdan yuqori samara beruvchi yo'nalishlar, jumladan axborot tizimlari va dasturlarini yaratish loyihalarini moliyaviy qo'llab-quvvatlash.

Bugungi kunda tadbirkorlik subyektlarining 98 foizi soliq va statistika hisobotlari topshirishni, bojxona deklaratsiyalarini rasmiylashtirishni eski usuldagi qog'oz to'ldirish yo'li bilan emas, balki bevosita – elektron shaklda amalga oshirmoqda. Sanoatning yengil, oziq-ovqat va qurilish materiallari ishlab chiqarish kabi ko'p mehnat talab qiladigan tarmoqlarida ishchilarning eng ko'p soni ilgari 100 kishidan 200 kishigacha oshirilgani tadbirkorlikni rag'batlantirish borasidagi chora- tadbirlar tizimidagi muhim qaror bo'ldi.

Ayni vaqtda, tadbirkorlik subyektlari faoliyatini yanada rivojlantirish, uning mamlakatni ijtimoiy-iqtisodiy rivojlantirishdagi o'rni va ahamiyatini yanada oshirish ular faoliyatini moliyalashtirish tizimini takomillashtirish zaruratini yuzaga keltiradi.

Shu o'rinda e'tirof etish joizki, dunyo iqtisodchi olimlari tomonidan turli davrlarda tadbirkorlik subyektlari faoliyatini moliyalashtirish amaliyotini takomillashtirishga qaratilgan.

Qayd etilishicha, tadbirkorlikni rivojlantirish va aholi bandligini ta'minlash uchun 2021-yilning birinchi choragida qariyb 93 mingta loyihaga jami 12,2 trillion so'm kredit mablag'lari yo'naltirilgan. Shu bilan birga, xorijiy kredit liniyalari hisobidan tijorat banklari tadbirkorlik subyektlarining qariyb 3 700 ta loyihasini moliyalashtirish uchun 500 million AQSh dollari ekvivalentida kredit ajratilgan.

Ayni damda, O'zbekiston Respublikasida tadbirkorlik subyektlari faoliyatini moliyalashtirish tizimini shakllantirilganligini ta'kidlashni maqsadga muvofiq, deb hisoblaymiz. Mazkur tizim tadbirkorlik subyektlarini moliyalashtirish jarayonini davlat tomonidan qo'llab- quvvatlashni, tadbirkorlik subyektlari eksportini qo'llab-quvvatlash tuzilmasini hamda banklar va nobank kredit tashkilotlari tomonidan mazkur subyektlar faoliyatini kreditlash amaliyotini o'z ichiga oladi.

Xususan, tadbirkorlik subyektlarini moliyalashtirish jarayonini davlat tomonidan qo'llab-quvvatlashda soliq imtiyozlari muhim o'rin tutmoqda. Tadbirkorlik subyektlarini ro'yxatga olish uchun undiriladigan davlat boji stavkasi ikki barobarga qisqartirildi, ishchilarning o'rtacha yillik soni 100 kishigacha ko'paytirilgan kichik korxonalar shug'ullanishi mumkin bo'lgan faoliyat turlari ro'yxati sezilarli darajada kengaytirildi, yangi tashkil qilingan kichik korxonalar va mikrofirmalarni rejali soliq tekshiruvlaridan ozod etish muddati ikki yildan uch yilga uzaytirildi, 2023-yilning 1-yanvardan boshlab Tadbirkorlik faoliyatini qo'llab-quvvatlash davlat jamg'arma tomonidan kichik tadbirkorlik subyektlari loyihalariga tijorat banklarining milliy valyutada ajratiladigan, qiymati 5 milliard so'mdan, foiz stavkasi Markaziy bank asosiy stavkasining 1,5 baravaridan oshmagan kredit (lizing)lari bo'yicha, 1–3 toifadagi tuman (shahar)larda joylashgan kichik tadbirkorlik subyektlari loyihalar bo'yicha foiz stavkasining asosiy stavkadan oshgan, biroq Markaziy bank asosiy stavkasining 30 foizidan ko'p bo'lmagan qismini, 4-5 toifadagi tuman (shahar)larda joylashgan kichik tadbirkorlik subyektlari loyihalar bo'yicha foiz stavkasining asosiy stavkadan oshgan, biroq Markaziy bank asosiy stavkasining 40 foizidan ko'p bo'lmagan qismini qoplash uchun uch yil muddatgacha kompensatsiya taqdim etish tartibi joriy etildi¹.

Shuningdek, O'zbekiston Respublikasi Tashqi iqtisodiy faoliyat Milliy banki huzurida "Tadbirkorlik va xususiy tadbirkorlik subyektlarining eksportini qo'llab-quvvatlash" jamg'armasini tashkil etilganligi va uning faoliyatini davlat tomonidan rivojlantirish chora- tadbirlarini amalga oshirilayotganligi tadbirkorlik subyektlarining eksportini rivojlantirishda muhim ahamiyat kasb etmoqda. Hozirgi davrda Jamg'arma tomonidan tadbirkorlik subyektlariga tashqi bozorlarni o'rganish, chet ellik hamkorlarni topish, xalqaro tender savdolarida ishtirok etish, eksport shartnomalarini tuzish, xalqaro sertifikatlarni olish va bojxona rasmiylashtiruv bo'yicha amaliy yordam ko'rsatilmoqda.

Aytish joizki, 2021-yildan bugungi kunga qadar sohada yangi loyihalarni tashkil etish, faoliyatini kengaytirish hamda ularni moliyaviy qo'llab-quvvatlash maqsadida "O'zmilliybank" AJ tijorat banklari bilan birgalikda 28 mingdan ziyod tadbirkorlar uchun 50,4 trln.so'm, shundan joriy yilning 8 oyida 6,4 mingta tadbirkorlarga esa 13,3 trln.so'mlik kredit mablag'larni yo'naltirildi.

Buning natijasida, 2023-yil 1-sentyabr holatiga ko'ra, 28,4 mingta yangi tadbirkorlik subyektlari tashkil etilib, ushbu sohada faoliyat yuritayotgan korxona va tashkilotlar soni 76 mingtaga yetdi.

Birgina, Toshkent shahrida 2023-yilda xizmatlar sohasini rivojlantirish orqali jumladan, yangi tadbirkorlarni joriy qilish, loyihalarni to'liq ishga tushirilishi, mavjud tadbirkorlar faoliyatini yanada kengaytirish, korxonalar faolitini rasmiy sektorga o'tkazilishini ta'minlash hamda soha yo'nalishlarida fuqarolarni o'zini o'zi band qilish orqali jami 445 mingta ish o'rinlarini yaratilishi ko'zda tutilgan.

1 O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2022-yil 9-iyundagi "Tadbirkorlik faoliyatini qo'llab-quvvatlash davlat jamg'armasi faoliyatini yanada takomillashtirishga doir qo'shimcha chora-tadbirlar to'g'risida"gi PF-150-sonli Farmoni

Shu munosabat bilan, o'tgan 8 oy davomida yuqorida ko'rsatib o'tilgan yo'nalishlar bo'yicha amalga oshirilgan chora-tadbirlar natijasida xizmatlar sohasida 290 mingta ish o'rinlarini yaratilganligi ijobiy natijalardan biridir.

Shuningdek, 2022-yil yakuni bilan aholi jon boshiga ko'rsatilgan xizmatlar xajmi 47 mln. so'mni tashkil etgan, ushbu ko'rsatkich joriy yil yakuni bilan 57 mln. so'mga yetkazilib, 2020-yilga nisbatan 3 barobarga ko'payishi prognoz qilingan.

O'zbekiston Respublikasi Prezidenti tomonidan belgilab berilgan vazifa va topshiriqlarning ijrosini mas'ullar tomonidan o'z vaqtida samarali bajarilishi orqali maqsadli parametr ko'rsatkichlariga erishish natijasida aholi bandligini ta'minlash bilan bir qatorda, yangi xizmat turlarini joriy qilish, shuningdek aholi jon boshiga ko'rsatiladigan xizmatlar hajmini hamda tadbirkorlik subyektlarining sonini oshishiga sabab bo'lmoqda.

Shuni alohida qayd etish kerakki, mamlakat tijorat banklarining kreditlari tadbirkorlik subyektlari faoliyatini moliyalashtirish tizimida muhim o'rin tutmoqda. Banklarning qisqa muddatli kreditlari tadbirkorlik subyektlarining aylanma mablag'larga bo'lgan ehtiyojlarini qondirishda muhim ahamiyat kasb etayotgan bo'lsa, ularning uzoq muddatli kreditlari tadbirkorlik subyektlari faoliyatini modernizatsiyalash, texnik va texnologik qayta qurollantirish bilan bog'liq bo'lgan xarajatlarini moliyalashtirishning muhim manbai hisoblanadi.

Ayni damda, O'zbekiston Respublikasi iqtisodiyotidagi tarkibiy o'zgarishlarni chuqurlashtirish siyosati davom ettirilayotgan hozirgi sharoitda tadbirkorlik subyektlari faoliyatini moliyalashtirishni takomillashtirish bilan bog'liq bo'lgan muammolarning mavjudligi kuzatilmoqda. Ana shunday muammolardan biri – bu milliy valyutaning qadrsizlanish sur'atining yuqori ekanligi sababli, tadbirkorlik subyektlarining importni to'lash bilan bog'liq bo'lgan xarajatlarning oshib borayotganligidir.

O'zbekiston Respublikasi Prezidentining. 2022-yil 28-yanvardagi "2022-2026-yillarga mo'ljallangan yangi O'zbekistonning taraqqiyot strategiyasi to'g'risida"gi PF-60-sonli Farmonida belgilangan vazifalarni ijro etish, jumladan, 2022-yildan boshlab bosqichma-bosqich tadbirkorlikka oid barcha majburiy talablarni yagona elektron reestrga kiritish tartibi joriy etish amaliyoti joriy etildi. Bundan tashqari, Davlat boshqaruvi organlarining "Davlat – inson uchun" tamoyili asosida hududiy masalalarni hal qilishdagi mas'uliyati va javobgarligini kuchaytirish hamda ularning strategik yo'nalishlarni rejalashtirishga qaratilgan yangi tizim yaratish maqsadida:

- mahallalarda tadbirkorlikni rivojlantirish, aholi bandligini ta'minlash va kambag'allikni qisqartirish masalalari bo'yicha tuman (shahar) hokimi yordamchilari hamda yoshlar yetakchilari tomonidan doimiy ravishda mahallani o'rganish va tahlil qilish natijasiga ko'ra ularni rivojlantirish bo'yicha "yo'l xaritalari"ni ishlab chiqish, mahallalarning "o'sish nuqtalari" va ularda yashovchi aholining tadbirkorlik faoliyatidagi ixtisoslashuvidan kelib chiqib, davlat tomonidan qo'llab-quvvatlash tizimini kuchaytirish, tadbirkorlikni rivojlantirish, aholi bandligini ta'minlash va kambag'allikni qisqartirish masalalari bo'yicha tuman (shahar) hokimining yordamchisi institutining samarali faoliyatini yo'lga qo'yish amaliyoti joriy etiladi [2].

Fikrimizcha, iqtisodiyotning erkinlashuvi sharoitida faoliyat yurituvchi tadbirkorlik subyektlari faoliyatini moliyalashtirishni tashkil etishning ilmiy asosi va mexanizmini ishlab chiqish va uni amaliyotga joriy etish zarurdir. Mazkur mexanizm tadbirkorlik subyektlarida kengaytirilgan takror ishlab chiqarish ehtiyojlarini ular ishlab chiqarish dasturida belgilangan muddat va miqdordagi pul mablag'lari bilan ta'minlashning muhim quroli sifatida ko'rib o'tilishi kerak. Bunda mulk shaklidan qat'i nazar barcha korxonalarga moliyalashtirishni tashkil etishda teng huquqlar berilishi lozim. Tadbirkorlik subyektlarini moliyalashtirishda kapital qo'yilmalardan tashqari aylanma kapitalning zaxiralar va qayta sotish uchun olingan tovarlar kabi unsurlardan moliyalashtirishning no'anaviy manbalarini foydalanish mumkinligini hisobga olib, quyidagi yo'nalishlarni ajratib ko'rsatish, maqsadga muvofiqdir: taqsimlanmagan foyda; amortizatsiya ajratmalari va ichki xo'jalik zaxiralari; bank tizimning va kredit mablag'lari ixtisoslashtirilgan bankka oid bo'lmagan kredit-moliya institutlari; davlat tomonidan markazlashtiriluvchi, investitsiya maqsadlari asosida ajratiladigan mablag'lar; xalqaro tashkilotlar va chet el investorlaridan kredit va zayomlar ko'rinishida olingan mablag'lar; qimmatli qog'ozlar emissiyasidan olingan mablag'lar.

Yuqoridagilarni inobatga olgan holda, tadbirkorlik subyektlarini moliyalashtirish manbalarini quyidagicha aks ettirish mumkin; tadbirkorlik subyektlarini samarali moliyalashtirish obyektlari bo'yicha manbalari:

- a) kapital qo'yilmalarga;
- b) ishlab chiqarish zaxiralariga bo'lgan ehtiyojni qoplash maqsadlariga yo'naltirilgan turlarga bo'linadi.

Tadbirkorlik faoliyatiga katta imkoniyatlar berib, rivojlanayotgan iqtisodiyotga ega bo'lgan mamlakatlardan biri Yaponiya davlatidir. Yaponiyada tadbirkorlik iqtisodiyotning muhim elementi bo'lib Davlat tomonidan qo'llab-quvvatlash tajribasini o'rganish uchun qiziqish uyg'otadi. Butun Yaponiya tadbirkorlikni qo'llab-quvvatlash va rivojlantirish infratuzilmasi Yaponiya hukumatining global tadbirkorlik strategiyasini amalga oshiradigan xo'jalik subyektlari Davlat agentligi tomonidan boshqariladi. Ushbu tuzilma bir qator yirik xususiy va jamoat tashkilotlari, tadqiqot markazlari bilan faol hamkorlik qiladi, ular orasida Yaponiyada innovatsiyalar va tadbirkorlikni rivojlantirish tashkiloti (SMEA) asosiy rol o'ynaydi.

SMEA tarkibiga to'rtta texnopark, biznes-inkubator, to'qqizta texnologiyani takomillashtirish instituti va tadbirkorlikni boshqarish kiradi.

Yaponiya hukumati tadbirkorlikdan rivojlanish va o'sish uchun qulay shart-sharoitlar yaratishga alohida e'tibor qaratadi. Yaponiya "J-Net21" tizimidan keng foydalanadi, bu tadbirkorlik subyektlarining rivojlanishi va holatini doimiy monitoringini ta'minlaydi. Tizim ma'lumotlari asosida tadqiqotlar olib boriladi, davlatning ta'sir va tartibga solish choralarining butun majmuasining samaradorligi tahlil qilinadi va baholanadi [5].

Yaponiyada, 3,82 mln.ta korxona faoliyat yuritadi, shundan 3,8 mln.tasi yoki 99,7 foizi kichik va o'rta korxonalardir. Ularda 33,6 mln. kishi mehnat qiladi, bu ish bilan band jami aholining 70 foizi deganidir. Yaponiyada, 300 dan ortiq ishchi va 100 million iena aylanmasiga ega kompaniyalar tadbirkorlik sifatida qaraladi. Yaponiyada tadbirkorlikni qo'llab-quvvatlash tizimi juda ilg'or bo'lib, uni qo'llab-quvvatlash uchun yiliga 200 milliard ienaga yaqin mablag'lar ajratiladi.

Tadbirkorlarni risksiz yoki risk darajasi past bo'lgan moliyalashtirish manbalariga taqsimlanmagan foyda, amortizatsiya ajratmalari, tizim ichidagi maqsadli moliyalashtirish, yuqori tashkilotlardan aniq maqsad uchun ajratgan mablag'larlari kiritiladi.

Jalb qilish usuli bo'yicha tadbirkorlik subyektlarini moliyalashtirishning barcha manbalarini tashqi va ichki turlarga bo'lish mumkin. Ichki manbalarga xo'jalik yurituvchi subyekt doirasida jalb qilish mumkin bo'lgan manbalar kiradi, tarkibiga korxona foydasi, qarz manbalaridan olingan mablag'lar kiradi. Bunday mablag'larni jalb qilish korxona moliyaviy riskini oshiradi, chunki ularni jalb qilish qarzni kelishilgan muddatda, foydalanganligi uchun ma'lum foizini to'lagan holda, albatta qaytarish bilan bog'liq bo'lgan faoliyatdir.

"Tadbirkorlik subyektlarning rivojlantirish ularni zamonaviy texnika va texnologiyalardan samarali foydalanish darajasiga tayanilishiga erishish lozim. Buning uchun ularni rivojlantirishning yangi manbalarini, ham chet el investitsiyalarini keng jalb qilish hisobiga, ham ichki manbalar, bank kreditlari hisobiga doimo kashf etib borilishi darkor" asosiy maqsad, nafaqat, tadbirkorlik subyektlarini o'sishini ta'minlash, balki ularning faoliyat samaradorligini oshirishdan iboratdir [10]. Mazkur jarayonlarda ularni imtiyozli asoslarda kreditlash eng asosiy bo'g'in bo'lib maydonga chiqadi. Bunda tadbirkorlik subyektlarini kreditlash markazida tijorat banklarining ular bilan o'zaro manfaatli hamkorlikka asoslangan munosabatlari o'rin egallaydi. Mazkur munosabatlarning uzoq muddatli jarayonlar negiziga asoslanishi tadbirkorlik investitsiya loyihalarini kreditlash tizimi shakllanishiga imkon beradi.

Tadbirkorlik subyektlarini bevosita moliyalashtirishning shakllaridan biri faktoring hisoblanadi.

Faktoring - xo'jalik yurituvchi subyektlar tomonidan korxonalarning debitorlik qarzlarni diskont stavka bilan nominal qiymatdan past narxlarda sotib olish operatsiyasi hisoblanadi. Shuning bilan birga, faktoring deganda, korxonalarning moliyaviy mablag'larni jalb etish maqsadida o'z debitorlik qarzdarligini uchinchi tomonga sotishi ham tushuniladi. Tovarlar va xizmatlarni sotishdan to'lovlarning kelib tushishida kechikishlar yuzaga keladigan kichik korxonalarda ko'p hollarda pul tushumi va kassa naqd pul mablag'lari aylanmasida ma'lum oraliqda taqchilliklar yuzaga keladi. Taqchillikning sabablaridan biri shuki, tovar va xizmatlarni sotishdan tushum korxona hisob raqamiga kelib tushgani yo'q, ammo korxonada ishlab chiqarishni yangi mavsumga rejalashtirish va tayyorlash uchun esa xom-ashyo va materiallar sotib olish zarurati yuzaga keladi.

XULOSA VA TAKLIFLAR

Yuqoridagi muammolarni o'rgangan holda biz muammoni hal qilishning amaliyotda bir necha yo'llarini talqin etamiz: mahsulot va xizmatlar savdosidan tushumning kelib tushishini nazorat etish va ta'minlash, oborot aktivlarini to'ldirish maqsadida kreditlarni jalb etish mumkin. Mahsulot va xizmatlar uchun to'lovlarni amalga oshirishda turli kechikishlarga yo'l qo'yish yoki to'lovlarning uzoq vaqt davomida amalga oshirilmaligi korxona hisob raqamida pul mablag'lar taqchilligi riskini keltirib chiqarishi mumkinligini inobatga olib, hozirgi kunda turli xo'jalik yurituvchi subyektlar tomonidan faktoring operatsiyasidan foydalanishga o'tilmoqda. Bu operatsiya xo'jalik subyektlarining xaridorlar uchun takliflarini qiziqarli va e'tiborli qiladi va ularni o'ziga jalb etadi. Shuningdek, faktoring kichik korxonalarning iqtisodiy ko'rsatkichlarining yaxshilanishiga olib keladi.

Tijorat banklari tadbirkorlik subyektlari faoliyatini mikromoliyalashda O'zbekiston Respublikasi qonunlari, O'zbekiston Respublikasi Prezidenti farmonlari va qarorlari, Vazirlar Mahkamasining qarorlari, O'zbekiston Respublikasi Markaziy bankining tadbirkorlik subyektlarini moliyaviy qo'llab-quvvatlash doir me'yoriy hujjatlarga asosan, shuningdek, har bir xorijiy kredit yo'nalishining kredit ajratish bo'yicha ishlab chiqarilgan tartiblari bo'yicha moliyalashtiradi.

Ammo amalga oshirilgan qator chora-tadbirlarga qaramasdan, bugungi kunda tadbirkorlik subyektlari faoliyatini mikromoliyalashda bir qator muammolar mavjud.

O'zbekistonda tadbirkorlik va xususiy tabirkorlik YalMda yuqori ulushga ega bo'lishi bilan birga, rivojlanayotgan mamlakatlar bilan taqoslaganda kredit portfelida 7,9 foiz ulushga ega bo'lib, tadbirkorlik va xususiy tadbirkorlikni moliyalashtirishda ortda qolmoqda.

Ilg'or xorij tajribasida tadbirkorlik subyektlarini kreditlashda, tadbirkorlik subyektlari o'rtasida maxsus so'rovnomalar o'tkazilishi va uning natijasida aniqlangan kamchiliklar asosida kelgusi kreditlash jarayonini tashkil etishni O'zbekiston amaliyotida qo'llash yetarlicha samara berishi ma'lum bo'ldi.

O'zbekiston amaliyotida tadbirkorlik va xususiy tadbirkorlik subyektlarining moliyaviy resurslardan foydalanish imkoniyatini oshirish uchun O'zbekiston Respublikasining Tiklanish va taraqqiyot jamg'armasida tadbirkorlik subyektlariga kreditlar berish yuzasidan "kafolat berish dasturini" yo'lga qo'yish maqsadga muvofiqligi asoslab berildi.

Yuqoridagilardan kelib chiqib, biz tadbirkorlik subyektlarini moliyalashtirishning innovatsion yangi usullarini joriy etishni maqsadga muvofiq deb hisoblaymiz:

- tadbirkorlik subyektlari faoliyatida xorijiy investitsiyalarni jalb qilish orqali moliyalashtirish;
- tadbirkorlik subyektlarini mintaqalar kesimida moliyalashtirish;
- tadbirkorlik subyektlarini xorijiy kredit liniyalari hisobiga moliyalashtirish;
- mulk shaklidan qat'iy nazar barcha korxonalarga moliyalashtirishni tashkil etishda teng huquqlar berilishi va boshqalar.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2022-yil 9-iyundagi "Tadbirkorlik faoliyatini qo'llab-quvvatlash davlat jamg'armasi faoliyatini yanada takomillashtirishga doir qo'shimcha chora-tadbirlar to'g'risida"gi PF-150-sonli Farmoni
2. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2023-yil avgust oyida mamlakatimiz tadbirkorlari bilan "Tadbirkorlik rivojini yanada yuksak bosqichga ko'tarish – ustuvor vazifamizdir" formatida o'tkazgan ochiq muloqotida so'zlagan nutq
3. O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Sh. Mirziyoevning "2017–2021-yillarda O'zbekiston Respublikasini rivojlantirishning beshta ustuvor yo'nalishi bo'yicha harakatlar strategiyasi to'g'risida"gi PF-4947-sonli farmoni, 2017-yil 7-fevral.
4. Родина Т.Е. Региональные аспекты развития малого и среднего бизнеса. Никоновские чтения. 2019 г. – Брянский ГИТУ.- ст. 286-287.
5. Allen F., Gale D. Comparing Financial Systems. – Cambridge, Mass: MIT Press, 2000. – P. 42.
6. Мухаммад Юнус, Алан Жоли. Создавая мир без бедности: социальный бизнес и будущее капитализма. Пер. с англ. – М.: Альпина Паблишерз, 2010. – 307 с.
7. Boymuratov A.D. Qishloq xo'jaligi ishlab chiqarishini banklar tomonidan kreditlash amaliyotini takomillashtirish yo'nalishlari. i.f.n. ilm. dar. ol. uch. taqd. et. diss. avtoref. – Toshkent, 2008.-16b.
8. Kichik biznes va xususiy tadbirkorlikni yanada rivojlantirish uchun qulay ishbilarmonlik muhitini shakllantirishga doir qo'shimcha chora-tadbirlar to'g'risida. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining farmoni//O'zbekiston Respublikasi qonun hujjatlari to'plami. – Toshkent, 2011. - №34-35 (482-483). - 5-7-b.
9. O'zbekiston Respublikasi TIF Milliy bankining yillik hisobotlari ma'lumotlari.
10. O'zbekiston Respublikasini yanada rivojlantirish bo'yicha Harakatlar strategiyasi to'g'risida//O'zbekiston Respublikasi qonun hujjatlari to'plami. – Toshkent, 2017. – № 6 (766). – 32-b.
11. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2017-yil 10-fevraldagi PQ-2768-sonli "Kichik tadbirkorlikni rivojlantirish Kafolat jamg'armasini tashkil etish to'g'risida"gi qarori. O'zbekiston Respublikasi qonun hujjatlari to'plami. – Toshkent, 2017. – № 7 (767). – 85-modda.
12. <http://www.stat.uz>

Yashil

IQTISODIYOT va TARAQQIYOT

Ijtimoiy, iqtisodiy, siyosiy, ilmiy, ommabop jurnal

Ingliz tili muharriri: Feruz Hakimov

Musahhih: Xondamir Ismoilov

Sahifalovchi va dizayner: Iskandar Islomov

2023. № 10

© Materiallar ko'chirib bosilganda "Yashil iqtisodiyot va taraqqiyot" jurnali manba sifatida ko'rsatilishi shart. Jurnalda bosilgan material va reklamalardagi dalillarning aniqligiga mualliflar ma'sul. Tahririyat fikri har vaqt ham mualliflar fikriga mos kelamasligi mumkin. Tahririyatga yuborilgan materiallar qaytarilmaydi.

Mazkur jurnalda maqolalar chop etish uchun quyidagi havolalarga maqola, reklama, hikoya va boshqa ijodiy materiallar yuborishingiz mumkin.

Materiallar va reklamalar pullik asosda chop etiladi.

El.Pochta: sq143235@gmail.com

Bot: [@iqtisodiyot_77](https://t.me/@iqtisodiyot_77)

Tel.: 93 718 40 07

Jurnalga istalgan payt quyidagi rekvizitlar orqali obuna bo'lishingiz mumkin. Obuna bo'lgach, [@iqtisodiyot_77](https://t.me/@iqtisodiyot_77) telegram sahifamizga to'lov haqidagi ma'lumotni skrinshot yoki foto shaklida jo'natishingizni so'raymiz. Shu asosda har oygi jurnal yangi sonini manzilingizga jo'natamiz.

"Yashil iqtisodiyot va taraqqiyot" jurnali 03.11.2022-yildan O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Adminstratsiyasi huzuridagi Axborot va ommaviy kommunikatsiyalar agentligi tomonidan №566955 reyestr raqami tartibi bo'yicha ro'yxatdan o'tkazilgan.

Litsenziya raqami: №046523. PNFL: 30407832680027

Manzilimiz: Toshkent shahar, Mirzo Ulug'bek tumani
Kumushkon ko'chasi, 26-uy.

Jurnalning ilmiyligi:

"Yashil iqtisodiyot va taraqqiyot"
jurnali

O'zbekiston Respublikasi
Oliy ta'lim, fan va innovatsiyalar
vazirligi huzuridagi Oliy
attestatsiya komissiyasi
rayosatining

2023-yil 1-apreldagi 336/3-
sonli qarori bilan ro'yxatdan
o'tkazilgan.

